

Received 30 January 2024

Accepted 14 May 2024

Published November 2024

DOI: 10.1344/DIALECTOLOGIA2024.2024.11

DE ROMANIA A ROSSELL.
UNA SEMBLANÇA SOBRE ELS ROSSELLANS D'ORIGEN ROMANÈS
EN EL DARRER QUART DE SEGLE¹

José Enrique GARGALLO GIL *

Universitat de Barcelona

gargallo@ub.edu

ORCID: 0000-0002-8874-0323

Resum

S'ofereix una semblança sobre el procés d'integració, en el darrer quart de segle (1998-2023), de la comunitat d'origen romanès a Rossell (891 habitants al cens de 2023), poble catalanoparlant del nord valencià (comarca del Baix Maestrat), a tocar de Catalunya. Entre la cinquantena de components d'aquesta comunitat, cal incloure-hi els que hi van arribar de ben petits o els que ja hi han nascut; és a dir, una segona generació que referma la "rossellanitat" i s'allunya de la "romanesitat" pàtria. A partir d'una vintena de converses guiades, s'han obtingut dades sobre els llocs de procedència, les diferents històries de vida, els àmbits de vinculació al poble (treball, associacionisme, aficions), els usos lingüístics (romanès, rossellà, castellà) i la impregnació que tant el castellà com el rossellà reben del romanès, sobretot entre els membres de la primera generació.

Paraules clau: rossellà, romanès, migració, integració, interferència lingüística

¹ Agraïixo diverses ajudes i observacions a Cristina Bleorțu, Joan Fontana i Tous, Claudia Elena Menéndez Fernández, Miquel Àngel Pradilla i Joaquim Arnau Querol.

* Departament de Filologia Clàssica, Romànica i Semítica, Facultat de Filologia i Comunicació, Universitat de Barcelona. Gran Via de les Corts Catalanes, 585, 08007 Barcelona.

© Author(s)

DE RUMANÍA A ROSSELL. UNA SEMBLANZA SOBRE LOS ROSELLANOS DE ORIGEN RUMANO EN EL ÚLTIMO CUARTO DE SIGLO

Resumen

Ofrecemos un panorama del proceso de integración, en el último cuarto de siglo (1998-2023), de la comunidad rumana de Rossell (891 habitantes según el censo de 2023), un pueblo catalanohablante del norte valenciano (situado la comarca del Baix Maestrat), limítrofe con Cataluña. Entre el medio centenar de componentes de esta comunidad, incluimos a los que llegaron a una edad temprana o a los que nacieron allí; es decir, una segunda generación que reafirma sus raíces en Rossell y se ha distanciado de su origen rumano. A partir de una veintena de conversaciones guiadas, obtuvimos información sobre lugares de procedencia, historias de vida, tipos de vinculación al pueblo (trabajo, asociaciones, aficiones), uso de la lengua (rumano, *rossellà*, castellano), y a impregnación que el *rossellà* y el castellano reciben del rumano, especialmente en lo que se refiere a los hablantes de primera generación.

Palabras clave: *rossellà*, rumano, migración, integración, interferencia lingüística

FROM ROMANIA TO ROSSELL. A CHARACTERIZATION OF THE INHABITANTS OF ROSSELL OF ROMANIAN ORIGIN IN THE LAST QUARTER OF A CENTURY

Abstract

We offer an account of the process of integration in the last quarter of a century (1998-2023) of the Romanian community in Rossell (891 inhabitants according to the 2023 census), a Catalan-speaking village in the north of Valencia (in the administrative area called *Baix Maestrat*), bordering on Catalonia. Among the fifty-odd components of this community, we include those who arrived at an early age or those who were born there; that is to say, a second generation that reaffirms its roots in Rossell and has distanced itself from its Romanian background. On the basis of some twenty guided conversations, we obtained information about places of origin, life histories, types of attachment to the village (work, associations, hobbies), language use (Romanian, *rossellà*, Castilian), and the input that *rossellà* and Castilian receive from Romanian, especially as far as the first-generation speakers are concerned.

Keywords: *rossellà*, Romanian, migration, integration, linguistic interference

1. Rossell i la seua composició demogràfica en el darrer quart de segle

Rossell és un poble d'interior de la comarca valenciana septentrional del Baix Maestrat, situat a l'extrem nord de la província de Castelló. Es tracta d'una població en diversos aspectes fronterera. No pel que fa a la seua varietat de català, que s'adscriu al

dialecte tortosí,² i per tant es troba al bell mig del domini lingüístic peninsular, sinó per altres raons. Així, per la seua ubicació, al límit administratiu amb el Principat de Catalunya (la pedania de les Cases del Riu voreja el riu —el Sénia— que té la població de la Sénia a l'altra riba). Així també, pel que fa a la seua condició de cruïlla orogràfica, entre les planes que baixen cap a la mar, a Vinaròs, i les muntanyes de l'interior (la Tinença de Benifassà, Morella, els Ports).³ I es pot considerar igualment una cruïlla pel que fa a la demografia, entre el progressiu increment poblacional de les darreres dècades a la franja costanera (Vinaròs, Benicarló, Peníscola), amb la seua àrea d'influència més immediata, i la sagnia demogràfica, que ratlla amb la desertització, a les terres d'interior. Aquest és el cas, justament, de la pedania de Bel, incorporada al terme de Rossell el 1972, i porta d'entrada a la Tinença, així com el de Vallibona i el seu barranc, el Cervol, a les vores del qual hi havia anys enrere tot de masos que avui en dia es troben majoritàriament despoblats.

L'evolució demogràfica de Rossell, des de 1900 fins a 2023, es pot observar amb detall a través de la pàgina web del *Foro Ciudad.com*:⁴ més de 2.000 habitants a les dues primeres dècades del segle xx, amb una progressiva minva posterior que arriba al punt mínim (1.112 h.) el 1999, any a partir del qual remunta fins a sobrepassar els 1.200 habitants en la primera dècada del s. xxi (1.291, el 2004), per anar baixant després, any rere any, fins al miler (1.002, el 2016; 987, el 2017) i arribar als 891 de l'any 2023.

Resulta ben significatiu l'adveniment de residents nascuts fora d'Espanya a partir del tombant del mil·lenni; molt visiblement, a partir de l'any 2000. I entre aquest contingent “forà” predomina clarament la població d'origen romanès, en una dinàmica

² A propòsit del dialecte tortosí s'ha escrit molt. Jo recorro a dues obres divulgatives de referència sobre la dialectologia catalana: Veny & Massanell (2015: 264-269) i el *PALDC* (vol. I, p. 25). I, a més, a la presentació de Pradilla (2000: 117-125) sota l'epígraf *Estatus dialectal del tortosí. Perspectiva dialectològica i geolingüística*.

³ Aquesta posició intermèdia em suscita el següent refrany de Rossell: *Lluna vella, de cara a Morella; lluna nova, de cara a la farola* (Gargallo & Pradilla 1997: 85); un refrany que contempla la lluna, en les fases alternatives decreixent (*lluna vella*) i creixent (*lluna nova*), orientada respectivament a Morella i a la farola (metonímia pel far costaner de Vinaròs). En totes dues designacions, *lluna vella* i *lluna nova* anticipen les respectives fases lunars, minvant i creixent.

⁴ <<https://www.foro-ciudad.com/castellon/rossell/habitantes.html>>.

migratòria que s'inscriu dins d'un procés general a tot Espanya, que ha estat estudiat, entre d'altres, per Viruela (2006, 2010).

L'any 2022, a Rossell, el component demogràfic dels ciutadans procedents de Romania constitueix el 64% de la població vinguda de fora de l'estat: concretament, 48 persones comptabilitzades al cens de 2022, mentre que el percentatge restant es dispersa en una desena de nacionalitats.⁵ Val a dir que, entre 2005 i 2012, se situen els pics demogràfics de població d'origen "estranger"; sens dubte, pel *boom* d'atracció demogràfica previ a la crisi que arriba a Espanya a partir de 2008. Entre 2007 i 2010 el conjunt de la població estrangera oscil·lava entre 150 i 120 persones, sempre amb una clara majoria d'origen romanès.

Per les informacions de què dispo, els pioners procedents de Romania van fer cap a Rossell el 1998. Van ser concretament tres homes que van arribar per treballar en una finca agrícola, el Mas del Coll, distant uns tres quilòmetres terra endins del poble, un lloc prou inaccessible que aleshores regentava l'empresari italià Giuseppe Farina, qui, entre altres ocupacions anteriors, havia arribat a presidir el club de futbol del Milan.⁶ No m'incumbeixen els motius que van atraure aquests tres "pioners" romanesos a terres de Rossell. Tampoc no revelaré els seus noms. Però sí que puc afirmar que tots tres van casar-se amb dones de Rossell (dos d'ells, posteriorment separats de les respectives parelles; un tercer manté la relació amb la seua dona, però de fa temps que viuen a Alemanya).

El cas és que, a partir de 1998, van ser molts més els oriünds de Romania que van arribar a Rossell, com he pogut comprovar directament. En aquell temps, jo ja feia dues dècades que coneixia i freqüentava el poble, en el qual m'hi vaig casar el 5 de setembre de 1992, i hi tinc casa. Mai no he deixat d'observar amb atenció el procés d'arribada i integració dels nouvinguts del poble; i també he resseguit amb molta

⁵ Per ordre decreixent, Colòmbia (6,7%), Xile (4%), Alemanya (2,7%), Regne Unit (2,7%), Bolívia (2,7%), Equador (2,7%), Itàlia (2,3%), França (1,3%), el Marroc (1,3%), Pakistan (1,3%); a més d'un indefinit "Otros", que suma un 9,3%.

⁶ Antecessor, doncs, de Silvio Berlusconi: "Giuseppe Farina, detto Giusi (Gambellara, 25 luglio 1933), è un imprenditore e dirigente sportivo italiano, noto soprattutto per essere stato presidente del Lanerossi Vicenza e del Milan e proprietario del Padova. Inoltre durante il periodo da presidente del L.R. Vicenza è stato proprietario delle squadre-satellite dei berici Audace San Michele Extra, Valdagno, Legnago, Schio, Rovigo e Belluno" <[https://it.wikipedia.org/wiki/Giuseppe_Farina_\(imprenditore\)](https://it.wikipedia.org/wiki/Giuseppe_Farina_(imprenditore))>.

atenció les onades successives de població “flotant”, que hi ha anat passant més fugaçment, o bé l’adveniment i estada de gent que, després d’uns anys de residència rossellana, va acabar per marxar, en bona part arran de la crisi iniciada el 2008.

La idea d’oferir una semblança sobre aquests “rossellans d’origen romanès” (com m’agrada anomenar-los) ja fa prou temps que em ballava pel cap. I ara que fa aproximadament un quart de segle de l’arribada d’aquells pioners, he trobat una excusa immillorable per donar forma a aquesta semblança de vida —de vides— transferida de Romania a Rossell. El corresponent procés d’aclimatació al nou hàbitat implica aspectes identitaris, sociològics, i també d’usos lingüístics; i m’ha fornit —com deia— el pretext idoni per tal d’oferir una contribució a l’amic i col·lega Ramón d’Andrés Díaz (de la Universitat d’Oviedo [Uviéu]): concretament, a la miscel·lània d’homenatge que celebra la plenitud de maduresa acadèmica i humana d’aquest bon *collaciu*⁷ de Xixón (per dir-ho en la seua llengua asturiana). Crec que l’avinentesa resulta del tot legítima, per tal com Ramón coneix i estima el Baix Maestrat i la seua varietat autòctona; i no menys, l’ecodiversitat a la qual contribueix la naturalització d’aquests nous habitants, que s’han fet presents no només a Rossell, sinó per tota aquesta àrea de l’orient peninsular.

2. Com en direm? Els *rumanos* de Rossell, els rossellans d’origen romanès (romanesitat i rossellanitat)

A Rossell en diuen *rumanos*, amb evident castellanisme, i d’acord amb aquesta variació gramatical de gènere i número: *rumano*, *rumana*, *rumanos* i *rumanes*; i no amb les formes normatives corresponents (*romanès*, *romanesa*, *romanesos*, *romaneses*). Però jo reivindico, tot començant pel títol que he triat per a la meua

⁷ El *collaciu* asturià és homòleg del nostre *company*; però, així com aquest respon a la idea etimològica de ‘qui comparteix el pa’, *collaciu* és, en origen, ‘qui comparteix la llet (materna)’, ‘germà de llet’. Cf. al respecte el diccionari etimològic de Xosé Lluís García Arias (*DELLA*, s. v. *collaciu*, *a*, *el/la*): “Del llat. *COLLACTEUS*, -i ‘hermanu de lleche’ [...], acordes cola evolución ast. *collazu* [...], asitiáu tamién en port. *colaço*, cast. *collazo*”.

contribució, que no es tracta ni de *rumanos* ni de *romanesos*, sinó de *rossellans* (*rossellanes* incloses, evidentment) d'origen romanès. Això sí, la seua rossellanitat acumulada no obsta perquè mantinguin graus diversos de la romanèsitat originària. Un exemple ben actual ens el proporciona Enzo Luca, fill de Mircea i de Rebeca (5.14.), qui va ser *rossellanet* (així se'n diu dels xiquets vestits amb el *tratge* típic del poble) i participà amb els altres coetanis de vuit anys a les festes d'agost de 2023. Un altre exemple seria la naturalització de noms de pila afins als de l'onomàstica del país, com ara els de *Horățiu* i *Laurențiu*, esdevinguts respectivament, entre la gent del poble, *Horacio* i *Lorenzo* (pronunciats amb [s], a la manera rossellana).⁸ No, en canvi, la d'altres noms marcadament “forans”, com els de *Vasile*, *Parmena*, *Mircea*, que no donen peu a una possible adaptació. I, parlant de noms propis, deixaré constància dels que serveixen per identificar els meus informants més directes, dels quals he rebut el consentiment.

3. El procediment

Des que la comunitat d'origen romanès es va començar a fer visible a Rossell, al tombant del mil·lenni, em va cridar l'atenció l'aparent facilitat amb què molts dels seus components s'acomodaven al nou hàbitat de vida en les diverses dinàmiques locals: la parla, el treball, la festa, l'associacionisme, entre d'altres. I això em va predisposar a seguir des del principi, amb atenció però també amb discreció, els perfils de vida d'aquesta part integrant de la població rossellana.

Vint-i-cinc anys després, durant les festes d'agost de 2023 (del 12 al 20 d'aquest mes estival), que tenen com a eix cronològic el dia de la Mare de Déu (el 15), així com en posteriors visites de cap de setmana la resta de l'any, he anat realitzant una sèrie d'entrevistes guiades, en què demanava sistemàticament per una sèrie d'aspectes, com ara: nom i cognom(s), edat, lloc de procedència, moment d'arribada i motivació

⁸ Cal dir que el pes del castellà en l'onomàstica rossellana (així, *Lorenzo*, no *Llorenç*), almenys entre els nascuts al segle xx, és ben manifesta.

per emprendre l'aventura migratòria, ocupacions professionals des del principi i fins al moment de l'entrevista; hàbits gastronòmics, grau de manteniment de les tradicions i festivitats del país d'origen; relacions familiars, siguin les més properes (consort o parella, fills, pare o mare), o d'altres de més distants (cunyats, nebots, parentiu divers); lligams amb els respectius llocs d'origen, etc. I en algun moment també he preguntat pels hàbits lingüístics intrafamiliars, sobre la llengua de comunicació entre marit i muller, amb els fills; i sobre la llengua d'ús habitual amb els veïns del poble. També he prestat atenció a la llengua triada —o les llengües triades— pels meus informants a l'hora de comunicar-se amb mi: la varietat local de català (anomenat *rossellà*), el castellà i, en alguns casos, fins i tot, el romanès (llengua que puc entendre i en què em puc fer entendre).⁹ He observat igualment interaccions (amb mi o entre els meus informants) lingüísticament híbrides, amb tot de graus d'alternança de codis (*code-switching*): (1) la llengua local, el rossellà, que molts coneixen de manera activa, i una majoria, de manera passiva; (2) el castellà, que tothom coneix; i (3) també ocasionalment el romanès.

Val a dir que els vaig deixar llibertat també per explicar-me el que els venia de gust, en una mena de conversa oberta que a vegades derivava en esclats d'expansió comunicativa, a cor obert. Tot plegat, amb un grau d'empatia que jo procurava fomentar amb gestos de complicitat envers la seua llengua d'origen: salutacions inicials (*Bună dimineața!* 'Bon dia', *Ce mai faci?* 'Com estàs?'), insercions ocasionals (*Mulțumesc frumos!* 'Moltes gràcies!', *cu plăcere!*, 'De res!', 'Amb molt de gust!'), o altres fórmules de cortesia (*La revedere!* 'A reveure!'; *Numai bine!*, literalment '[Et/us desitjo] Només bé!').

Tant les converses guiades dels darrers mesos com l'observació persistent durant el darrer quart de segle han donat lloc a la semblança que ací ofereixo. D'altra banda, tal com he indicat abans, consigno els noms de les persones que m'han autoritzat a fer-ho.

⁹ Podríem dir que se'm pot considerar *sesquilingüe* en romanès. Cerqueu *sesquilingüismo* a la *Wikipedia*.

4. Llocs de procedència

La majoria dels nouvinguts procedents de Romania és originària de localitats de la regió de Transsilvània, no gaire lluny de la frontera actual amb Hongria. I més concretament, els focus principals d'origen es concentren als districtes de Bihor i Arad. A Bihor pertanyen Beiuș, Budureasa, Mizieș i Ștei. Al districte d'Arad s'adscriuen Moneasa i Sebiș. Altres llocs de procedència —casos més concrets— són: Reșița (Caraș-Severin), al centre-oest del país; Simeria (districte de Hunedoara), del centre-oest; Slatina (districte d'Olt), del sud; Brăila, de l'est.

Pel que fa a l'àrea predominant de procedència, l'eix nord-occidental Bihor-Arad, ha funcionat la dinàmica habitual en aquesta mena de processos migratoris, en què parents i coneguts s'arrosseguen els uns als altres, com les cireres d'un cistell, i de manera similar a com jo mateix he pogut comprovar en relació amb els fluxos migratoris de la ruralia a les ciutats costaneres de l'orient peninsular durant els anys 60 i 70 del segle xx (de Puebla de Arenoso, el Racó d'Ademús o Rossell, envers conurbacions com Barcelona, València, Castelló, etc.).

Pel que fa als altres llocs de procedència, es deuen en general a atzars aïllats, no obeeixen tant a una inèrcia de grup. En el cas concret de Gigi i Mihaela Draghici, de Brăila, he pogut obtenir el testimoni detallat de la motivació primera per part d'aquesta entranyable parella arribada de l'extrem oriental de Romania (*vid.* 5.7.).

5. Processos d'aclimatació, històries de vida

Són històries de vida que destil·len humanitat, les que em va regalar un seguit de persones a qui poso noms i cognom. Històries que miro de reflectir tot resseguint el fil de l'espontaneïtat oral, amb transcripcions literals d'alguns enunciats dels informants, i tot mantenint la fidelitat a una certa dispersió temàtica, que en cada moment va guiar les converses mantingudes en llocs d'allò més diversos: la terrassa o la barra

d'algun bar (*Lo de Juanma, El Grèvol*), cases particulars, la botiga de l'Ela (*El Cistell d'Ela*), el turó de Sant Marc...

Tornem ara sobre els noms dels informants. Segons la tradició onomàstica romanesa, la gent només s'identifica amb un sol cognom. I el del marit passa a ser-ho també de la muller, un cop casats. Així, l'ordenació d'aquest apartat, que guia el cognom de cada informant, agrupa famílies: marit i muller, amb els fills, que reben també el cognom patern. En el cas d'haver obtingut la nacionalitat espanyola, el descendent d'un matrimoni pot adquirir un segon cognom, de la mare, que acaba duplicant el del pare. És el cas de Sandra Fret: filla de Horațiu Fret i de Ramona Fret (5.8.): després d'obtenir la nacionalitat exhibeix al seu document d'identitat el nom complet de Sandra Fret Fret (5.9.). D'altra banda, pel que fa a persones amb el mateix cognom, em guio per l'ordenació alfabètica dels corresponents noms de pila (d'aquests, per cert, n'hi ha molts que són compostos, però se solen identificar amb un de sol; així, el primer de la relació: *Elena Marinela* [Ela], 5.1.). A més, indico entre claudàtors el nom habitual identificatiu (hipocorístic, renom), quan és el cas.

Quan dispo de la informació pertinent, consigno l'edat de cada informant (en el moment de la conversa mantinguda) o l'any de naixement; i també, els eixos cronològics de vida (arribada, casament, mort d'algun familiar, naixement d'algun fill) que m'han testimoniats. D'altra banda, els enunciats que reproduïxo entre cometes dobles i altes constitueixen la transcripció literal de dades testimonials. A més, les formes que no es consideren normatives del català, les marco en cursiva.

5.1 Bires, Elena Marinela [Ela] (i família)

De Beiuș, casada amb un altre romanès, Călin. Tenen un fill, Andrei, de 17-18 anys (nascut el 2005), al qual li parlen "en *rumano*". Călin parla castellà; en canvi, Ela empra un rossellà modèlic. Porta una botigueta de queviures (11 anys ja), el nom de la qual és "El cistell d'Ela". La seua experiència de vida és fascinant. M'explica que era infermera amb plaça fixa al seu país. Amb en Călin, van estar dos anys de *nòvios*.

Primer va arribar ell, i s'enyorava molt de la *nòvia* (ho havia dit moltes vegades a *Juantxu*, propietari i barman al Bar *DNit*, a manera de confessió a la barra del bar). Ela va arribar al poble el 5 de juliol de 2002, un divendres. Quan la van baixar a buscar en una furgoneta a Sant Rafel [Sant Rafael del Río], en pujar cap a Rossell veia la carretera “tan estreteeeta [allarga la tònica],^[10] i tot tan sec!; i pensava: Mare de Déu! On m’han portat! Tan bonic i tan verd que és tot al meu poble!”. I ara em diu: “Ara no me n’aniria d’aquí”. El 2004 Ela i Călin es casen a Rossell. El 2005 neix Andrei. L’home volia tornar a Romania, però ella no. Va ser presidenta de l’AMPA durant dos anys a l’escola Lope de Vega de Rossell. Segons que m’explica: “A Vinaròs em diuen [per com parla]: “Tu eres de Rossell, *tat?*”.¹¹ La germana viu a Sant Joan del Pas (pedania d’Ulldecona, comarca del Montsià, Catalunya).

5.2 Boros, Attila [Oti] i família

Aquest nom popular d’*Oti* s’explica per la pronúncia a l’hongaresa del seu nom de pila, *Attila*, que en hongarès s’articula esdrúixol i amb una “a” posterior tendent a “o” [a]. Em diuen que parla hongarès, però jo no he pogut aconseguir que m’ho confirmi (és molt de la broma). Va nèixer a Mizieş (Bihor). Arribà a Rossell el 2002, quan els xiquets tenien cinc i dos anys, respectivament. Abans va treballar a Croàcia. I a Rossell treballa actualment a la fàbrica d’escaioles. Tota la família està molt integrada, i parlen un rossellà ben genuí. Ell juga magníficament a les *birles* (bitlles), joc tradicional del poble (Verge / Caballer: 1990: 287). La dona (Florina), de Bihor també, va estar a la comissió de festes (jo hi vaig coincidir), i també a la comissió de festes de la Balma (celebrades al Planet i el carrer del Mar el cap de setmana més proper al 8 de setembre (la Mare de Deu de Setembre)).¹² El fill gran, David Camil (però al poble li

¹⁰ En els darrers anys han anat eixamplant i arreglant aquesta carretera de Sant Rafel a Rossell en bona part del seu traçat.

¹¹ Noteu la forma *eres*, segona persona del singular del present d’indicatiu (i vegeu al respecte Casanova 1986). D’altra banda, sobre la forma interrogativa *tat?*, posposada a un enunciat, vegeu el DCVB (s. v. *tat?*): “Reducció vulgar de *veritat*, usada per a demanar la conformitat dels altres amb allò que s’acaba de dir”.

¹² Sobre les festes de la Balma de Rossell, remeto a Gargallo (2000, 2010).

diuen *David*), està adscrit a l'ESMUC [Escola Superior de Música de Catalunya], a Barcelona, i toca la tuba a la banda de música de Rossell (Associació Musical Filharmònica Rossellana). El menut, Codrin, treballa amb son pare a les escaioles.

5.3 Bortis, Gheorghe

De Ștei (Bihor). De renom (que ell mateix usa), "el Americano". Va arribar el 2009. Va comprar casa a Rossell. Treballa construint granges, amb l'alcalde de la veïna localitat de Sant Rafel. Té un fill que treballa a la Sénia i té casa també a Rossell. Fora de l'àmbit familiar parla habitualment en castellà.

5.4 Coniac, Gabriel Alin [Alin]

De Moneasa. Va arribar al poble el 1999, amb 18 anys. Conviu amb la mare, Elena, que és molt cara de veure, tot i que la casa familiar és contigua a la meua de Rossell; i amb el company de la mare, Gheorghe (molt callat). L'Alin demostra estar molt distanciat de Moneasa, el seu lloc d'origen (no sembla voler tornar-hi). Parla un rossellà d'allò més genuí ("Que fas, *vií*?"; "No patigues, *vií*, que jo te guardaré la casa";¹³ em diu més d'una vegada). Treballa a la brigada de l'ajuntament, amb Horațiu Fret (*Horacio*; 5.8.). Forma part de la Penya gastronòmica taurina. Un cop el vaig veure i sentir cridar, a un altre rossellà de procedència romanesa: "Eh, tu, *rumano*!", en un gest d'humor i, alhora, d'un singular i murri "anostrament" rossellà.

¹³ Cal tenir present l'articulació genuïnament rossellana de *veí* com a *vií*, amb tancament característic de la pretònica -e- per assimilació amb la -í- tònica, com en *filic* < *feliç*. I val a dir que és un d'aquells trets que no és generalitzat a tota la població autòctona de Rossell. Així doncs, articular *vií* (per *veí*) revela una marca de notòria rossellanitat lingüística. Sobre aquest fenomen de variació fonètica, vegeu Pradilla (1990).

5.5 Cosma, Gheorghe

A Rossell li diuen *Jordi*. I els romanesos, *Ghiță*. Va arribar al poble el 2001. La dona es diu Aurica Mariana. La germana, que va arribar al poble abans que ell, portava el bar de la Pobla de Benifassà (lloc veí de la Tinença). Ell l'ajudava la nit de Cap d'Any. Va viure cinc anys a la Pobla, on va nàixer el seu fill, Jordi Roberto, que rep regals tres cops en un mes: per *Moș Nicolae*,¹⁴ *Moș Crăciun*¹⁵ i Reis. Un cop Juanma (Juanma Sánchez Manchado, rossellà d'origen cordovès, i encarregat del bar *Lo de Juanma*), disfressat de Pare Noel, li va parlar en romanès, i ell ho va explicar als pares (imagino que els xocaria). Va viure al principi a casa de Călin i Ela (5.1.). La primera faena va ser anar a les olives. Ara treballa a una granja de *titos* 'galls d'indi'. Fora de l'àmbit familiar parla habitualment en castellà.

5.6 Costache, Maria Florentina [Flori]

De Slatina (Olt). Va arribar al poble a finals de 2005. Va ajudar un temps ma sogra (Cinta Royo), abans que aquesta tingués dependència més gran. Ha treballat en neteja de cases i cuidant gent gran; i abans: a la carnisseria, a la *panadería* (el forn), a fàbriques de mobles i de *xàndals* (xandalls). Amb l'home, que és rossellà, parla en castellà. Amb la sogra, que va morir fa uns anys, parlava en rossellà.

5.7 Draghici, Gheorghe [Gigi] i la seua dona Mihaela Draghici

Són de Brăila. Durant les dues hores i mitja de conversa que hi vaig mantenir el migdia de diumenge 22 d'octubre al turó de Sant Marc, en vaig treure un impagable tresor d'informació i d'emocions.¹⁶ Van arribar a Rossell el 2007, el 30 d'agost. Van conèixer de seguida la *Getă* [Georgetă] Radui, que va tornar fa uns anys a Romania, i

¹⁴ El "vellet Nicolau" (Sant Nicolau de Bari, 6 de desembre), que, segons la creença, entra pel funeral, com altres personatges solsticials de casa nostra.

¹⁵ Personatge també solsticial. Una mena de *Pare Noel*, o d'*Olentzero* de l'espai basconavarres.

¹⁶ En queda constància en la fotografia adjunta.

van estar un mes vivint a casa seua. La *Getă* va parlar amb *Sensio*, “el padrino de los rumanos” (així me’l va descriure), que els digué: “Vamos *pa* Vicent [Vicent Pla Caballer, mon sogre], que li falta gent *pa* l’*amela* [ametla]” [per anar a plegar ametles]. Al cap de pocs dies ja van poder participar en la festa de la Balma (celebrada al voltant del 8 de setembre: llegiu la nota 12). La filla, Theodora Daniela, tenia dos anys i mig (va nèixer l’octubre de 2004) quan van arribar al poble; i ja té la nacionalitat espanyola. Ara *Gigi* vol canviar-se el nom a *Jordi*, aprofitant que espera aconseguir aviat la nacionalitat. Vivien en una finca comunitària al seu país. I una veïna, que tenia el marit a Tortosa, diuen que els va dir: “¿Queréis venir a conocer aquello?”. Ells li van replicar: “¿Hay faena”; “–Sí”. “Pos endavant!”.¹⁷ Van sortir dijous en autobús i van arribar a l’àrea de servei de Tortosa, a l’autopista AP-7, el dissabte. A l’autocar els va tocar la tómbola (literalment). Hi havia tres premis: tercer, una ampolla de vi; segon, una ampolla de xampany; i el primer, retorn de l’import del viatge; doncs li va tocar a la filla menudeta: 70 euros, la meitat del preu d’adult (140 euros). “Quina pena que no *mos* hagués tocat al pare o a la mare!” (em diuen en rossellà). Baixen de l’autocar i, camí de Rossell, *Gigi* queda meravellat d’una rotonda que hi ha a l’entrada de Santa Bàrbara, on hi havia una palmera que el *bitxo* aquell [el morrut de les palmeres] va fer desaparèixer. Arriben a Rossell i els adrecen a Vicent del mas del Coll (Vicent Caballer), que els lloga un pis. Cal buscar-se la vida! I troben Vicent Pla Caballer, mon sogre, a qui *Gigi* va començar a ajudar a l’ametla. Intervé Mihaela: “Es el corazón que me ha obligado a quedar aquí”. Li parlen romanès a la filla. Mihaela portava el bar dels jubilats. També cuidava una dona i va aprendre el valencià, però, en morir la germana amb 49 anys per un càncer, ella va tenir un bloqueig mental i va oblidar el valencià. Aleshores em diu si jo li podria ensenyar una mica de valencià a l’estiu, quan vinc més dies seguits. I *Gigi* afegeix que hauria d’haver-hi cursos de valencià “per a *rumanos*” (“habría que pedirlo al alcalde”).

Gigi té una germana a Elx. Hi van anar i hi van passar catorze mesos (del setembre de 2012 al novembre de 2013), però s’enyoraven de Rossell: “¿Quieres que

¹⁷ Transcripció fidelment el reflex de l’alternança entre castellà i rossellà.

vamos otra vez en Rossell?”, li va dir *Gigi* a Mihaela. Llavors decidí parlar amb Marisa, la directora de l’escola, que els digué que la xiqueta es podria reincorporar immediatament, de manera que van tornar a Rossell. Fan menjades amb els espanyols del carrer, al *Garito*. S’ajunten per menjar amb la mare de *Juantxu*, que la Mihaela cuida, i amb mitja dotzena de persones.

El 2008, al cap de tres setmanes de morir la germana de Mihaela, mor la mare de *Gigi*. El 2009, son pare. I no va poder anar a Romania per als enterraments. “No me queda nadie en Rumanía” (diu *Gigi*). I parlem del *dor*.¹⁸ Parlem després de *Baba Dochia*, del dia de la mare [la dona treballadora] el 8 de març. El dia 9 de març, segons *Gigi*, és el de l’home, “que bebe 40 vasos de vino”.¹⁹ Celebren també *Moș Nicolae* i *Moș Crăciun* (vegeu al respecte les notes 14 i 15). I havien celebrat abans, en l’època comunista de Nicolae Ceaușescu, *Moș Gerilă* (*Gerilă* és derivat ad hoc de *ger* ‘gel’), adaptació dessacralitzada de *Moș Crăciun*.²⁰ Segueixen dient-me, Mihaela i *Gigi*: “Las fiestas religiosas de aquí siempre las respetamos”. “Compramos *primes*^[21] de Sant Marc a la panadería”. “Nosotros dos nos encargamos de la limpieza del ayuntamiento, de la Casa de Cultura. Tenemos llave de todo, y se fían de nosotros”. *Gigi* té cabres. Han tingut gallines, *titos*, *patos*, conills... I Mihaela vol tenir, fins i tot, estruços: “Todo que se puede tener”. Afegeix Mihaela: “Nuestra comida es más de un 70% de Rossell: alubias, *pataca amb bajoca*, *patates amb abadejo*, *paiella*”.²² I tots dos em diuen que no havien provat mai l’lenties abans de venir aquí.

¹⁸ Sobre *dor* (< DÖLU ‘dol’), mot idiosincràtic de la cultura romanesa, i que designa una mena d’enyor (tot i que resulta ben difícil trobar-li un corresponent català), vegeu Fontana (2020).

¹⁹ Es refereix, sens dubte, a la celebració dels 40 *Mucenici* (*Sfinții 40 de mucenici din Sevastia*). En aquesta festivitat se sol fer un dolç de massa de pa amb mel i nou. I és també la celebració de *Ziua Bărbatului* ‘el dia de l’home’, que beu quaranta gots de vi; tants com els 40 *Mucenici* celebrats aquest dia de festa. I això revela, per cert, un de tants casos d’auguris materials relacionats amb un espai de temps (pensem en els dotze grans de raïm que es mengen a Espanya, amb propòsit augural, mentre sonen les dotze campanades amb què entra el nou any).

²⁰ <<https://www.euronews.ro/articole/mos-craciun-nu-era-pe-gustul-comunistilor-povestea-mosului-gerila-si-misiunea-sa>>.

²¹ Cf. el *DCVB* (s. v. 2. *prima*): “Coca rodona, de molt poca gruixa, feta de farina sense quarta ni segó, amb llevat, oli i llavorettes, i generalment amb panses o anous (Tortosa, Maestrat, Cast.)”.

²² Sobre l’articulació de *paiella*, per *paella*, vegeu 7.1.

Amb Gheorghe [*Gigi*] i Mihaela Draghici, el 22 d'octubre de 2023, a Sant Marc de Rossell

5.8 Fret, Horațiu i Ramona

De Beiuș. Van arribar a Rossell el 2000. Parlen entre ells en romanès. Però usen amb la gent del poble un rossellà d'allò més genuí. I amb la filla, Sandra (5.9.), els he sentit parlar també en rossellà.

5.9 Fret Fret, Sandra

Sandra va nèixer a Beiuș, però va arribar a Rossell amb sis anys. Avui, ningú que no ho sabés diria que no és rossellana “autèntica”. Parla la llengua del poble com qualsevol nadiu, em consta que no té amb el romanès la mateixa familiaritat que els seus pares, i se la veu més distanciada respecte de la pàtria “de sang”. Com he indicat al principi (1.), ha obtingut fa poc la nacionalitat espanyola, de manera que ara ha

duplicat el cognom patern (*Fret*) a través del de la mare. Toca a la banda de música. Treballa a l'ajuntament. I el 29 de juny de 2024 es va casar amb el meu fillol Guillem Rot Pla, el fill menut dels cunyats rossellans Albert i Cinta.

5.10 *Fara, Mihaela Carmen* [Mihaela]

Prové de Reșița. Era comptable al seu país. Va treballar amb Juanma, al Bar *Lo de Juanma*, i a *La Tenalla*, la carnisseria del *Choricero*. Ara és l'encarregada del bar *l'Aduana* (les Cases del Riu; a tocar del riu i del límit amb la Sènia, Catalunya; d'aquí el nom del bar). Estava casada amb Florin, de qui es va separar. El marit també va treballar al bar *Lo de Juanma* i a *La Tenalla*. Quant a Mihaela, va arribar a Rossell fa vint anys. El fill, Andrei, de tretze anys, viu amb ella a la Bassa, a la part de la Vila de Rossell per on surt la carretera vella cap a la Sènia. Està molt orgullosa del fill, que ara estudia a la Sènia. Ella parla normalment en castellà; però al seu fill, en romanès.

5.11 *Gavrilă, Maria Magdalena* [Magdalena]

De Hunedoara (Simeria), germana gran de Mariana Kampf (5.12.) i Daniela Voian (5.16.), que van prendre el cognom dels respectius marits (en canvi, Magdalena, soltera, conserva el propi). Va arribar al poble el 2009, després de viure un temps a Castelló de la Plana. Va cuidar una dona que va morir als 103 anys. Des de l'1 de setembre de 2021 cuidà Juan Antonio Rot Cortés, el *Sargento*, fins a la seua mort (amb poc més de cent anys) el 15 de novembre de 2023. Fora de l'àmbit familiar parla habitualment en castellà.

5.12 *Kampf, Mariana*

Esposa de Laurențiu Kampf, germana de Maria Magdalena Gavrilă (5.11.) i Daniela Voian (5.16.). Va ser, de les tres germanes, la primera a arribar. Totes tres són de Simeria. Però la Mariana es va casar amb Laurențiu, de Moneasa, i hi va arrossegar

la Daniela, sa germana. Va tenir el seu fill Eric dos o tres anys a Romania, amb sa germana i amb sa mare. I m'explica que una vegada per telèfon el fill li va dir: "Mama, te'n recordes de mi?" [així m'ho digué, en rossellà!] (i que això la va fer plorar desconsoladament). I m'explica també que ara el seu fill Eric és monitor de piscina a la localitat veïna de la Sénia i juga a l'equip de futbol de Rossell (Club Esportiu Rossell). He sabut, a més, que el dia 23 d'agost de 2023, dimecres després de festes, va haver de servir d'intèrpret a una romanesa que acabava d'arribar a Rossell i començava a cuidar un ancià. En general la sento parlar en castellà, però amb interferències del rossellà.

5.13 Kampf, Laurențiu

És l'espòs de Mariana. Va arribar al poble el 1999. Va treballar per Amador Puchal, de qui em diu: "Com si fos mon pare"; "Me portava al *fútbol* al València". Ara forma part de la Penya gastronòmica taurina de Rossell i va amb la colla corresponent. Es fa dir (i li diuen) al poble *Lorenzo* (pronunciat *Lorenzo*, a la manera rossellana). El fill de *Lorenzo* i Mariana, Andrei, ha estat quinto l'any 2023.

5.14 Luca, Mircea Corneliu [Mircea]

Va néixer el juny de 1979 a Sebiș (Arad). Va estudiar de forestal a Timișoara. Va arribar a Rossell l'1 d'abril de 2002 amb 22 anys. Començà a treballar per a una fàbrica de cadires del poble; i m'arriba a precisar que va ser concretament "el 3 d'abril, dimecres després de Pasqua".²³ A partir de l'1 de gener de 2007 va ser muntador de mobles a una botiga de la Sénia (fins al 2014). Després va crear una empresa de reformes amb dos socis d'origen també romanès (un viu a la Sénia; i l'altre, a Sant Joan del Pas). Ha après primer el rossellà, abans que el castellà. Parlen romanès al fill, Enzo

²³ En efecte, aquell any la Pasqua va caure el 31 de març, tal com el 2024.

(em diu que el fill parla romanès, castellà, rossellà i anglès), que va ser *rossellanet*²⁴ a festes d'agost de 2023. A més, Mircea forma part de la Comissió de Festes de 2024, que organitza, entre altres festes, les del mes d'agost. Rebeca [Mariana Rebeca Luca], la dona, va arribar el 2005, i és sòcia de Parmena Voian (5.17.) en un establiment d'estètica i cura d'ungles. Encara tenen presents tradicions com *Moș Nicolae* i *Moș Crăciun* (vegeu al respecte les notes 14 i 15) i *Paște* 'Pasqua', que arriba cada any amb els típics ous pintats.

5.15 Manciu, Daniel Ioan [Dani]

És de Budureasa, localitat que dista 12 km de Beiuș. És xòfer²⁵ a la companyia d'autobusos de l'HIFE [Hispano Fuente en Segures]. El 2014 es va casar amb l'Andrea Beltran, de Rossell. Tenen un fill, Xavi Nicolás [Xavi], que va fer els set anys el novembre de 2023. Dani va arribar a Rossell el novembre de 2006, a través d'un amic que treballava en una obra a la Pobla de Benifassà. Va treballar també a la granja i al camp. Va estar un temps sense faena. Va arribar a treballar nou o deu anys amb un tràiler a les localitats tarragonines de la Selva del Camp i Constantí. I a l'HIFE, des de fa un any. Dani té família a Budureasa: germà, pares, una iaia. Hi està molt lligat emocionalment,²⁶ tot i la seua integració a Rossell. La seua dona, Andrea (recordem que és rossellana), parla romanès; i el fill, també. Fa uns mesos van anar la mare i el xiquet a Romania i Dani es va quedar al poble a treballar. La iaia romanesa del xiquet ha vingut alguna temporada a Rossell. Al fill, Dani Manciu li parla les tres llengües (romanès, rossellà i castellà). D'altra banda, celebren festivitats com *Sfântul Nicolae* i *Moș Crăciun* (vegeu de nou les notes 14 i 15). I afegiré encara que Dani, de *crio*

²⁴ Sobre el concepte de *rossellanet*, vegeu el que escric a l'apartat 2.

²⁵ A Rossell pronuncien *xàufer*.

²⁶ M'ensenya un munt de vídeos: el xiquet amb una vaca, el xiquet conduint un tractor (supervisat per l'oncle). M'ensenya també localitzacions al *Google maps* de llocs de referència de la seua terra: per exemple, *Izvorul Minunilor* 'La Font de les Meravelles' i *Stâna de Vale* (estació d'esquí).

[criatura], portava el seu *mărțișor* durant *Zilele Babelor*,²⁷ i el mantenia en la muda diària.

5.16 Voian, Daniela [Dana]

De 60 anys, esposa de Vasile. Va arribar a Rossell el 2002. S'alterna amb Mariana Kampf (sa germana: 5.12.) a cuidar la Cinta Royo (*Cinteta*, ma sogra) i una altra dona gran de Rossell, per tal com a totes dues germanes els resulta més convenient pel que fa a l'estratègia laboral i de cotització. A més del romanès en família, parla prou bé el castellà, en el qual sol inserir elements en rossellà.

5.17 Voian, Parmena

Filla de Daniela (5.16.) i de Vasile (5.18.), va arribar al poble el 2009. Hi ha viscut, doncs, dels 15 als 34 anys. Parla amb els pares en romanès. Usa amb la gent del poble el castellà, a vegades amb elements inserits en rossellà. És sòcia de Rebeca Luca (5.14.) en un establiment d'estètica i cura d'ungles.

5.18 Voian, Vasile

De 68 anys; de Moneasa. És marit de la Daniela, i va arribar al poble el setembre de 2001. El 2004 va venir la mare de vacances, i al final de la seua vida es va estar a casa del fill (i de la nora), on va morir (l'1 de desembre de 2021). Ara Vasile està jubilat. Prèviament va treballar a una fàbrica de *moldures* que hi havia al poble. Fora de l'àmbit familiar parla habitualment en castellà.

²⁷ El *mărțișor* és un amulet de valor augural que es regala a principis de març i es porta durant els primers dies del mes, que reben el nom de *Zilele Babelor* 'Els dies de les Velles' (Fontana / Gargallo / Radeva 2019: 267-273).

6. Usos lingüístics familiars, intergeneracionals. Multilingüisme actiu i passiu

En conjunt els nouvinguts d'origen romanès que pertanyen a la primera generació han mantingut la llengua materna. Entre les parelles que van arribar a Rossell amb fills molt menuts, o els van tenir ja al poble, n'hi ha que l'usen habitualment i n'hi ha que no. També n'hi ha que alternen la llengua del país (el rossellà) o de l'estat (el castellà) en el tracte amb els fills.

Els fills que només han conegut la vida a Rossell, com és del tot lògic, s'han rossellanitzat en tots els aspectes de la vida i, per tant, parlen preferentment la llengua del país com si fossen nadius de sang. I parlen també el castellà. A tots dos usos lingüístics hi deu haver contribuït, com també resulta lògic, l'escolarització: a Rossell, durant l'etapa de primària; i a la Sénia, a l'etapa posterior de l'ESO i el batxillerat.

En una localitat on la llengua autòctona s'ha mantingut molt viva, cal destacar l'alt grau d'aclimatació lingüística a l'hàbitat d'acolliment. Fins i tot els nouvinguts que no usen el rossellà habitualment, el coneixen passivament i l'entenen. D'altra banda, tots coneixen (i poden usar eventualment) el castellà. I entre la primera generació tots mantenen la llengua d'origen, el romanès, i l'empren usualment en les interaccions de parella o amb els amics immigrants de Romania.

Des d'una perspectiva inversa, cal destacar també casos excepcionals d'aprenentatge i ús de la llengua romanesa per part de dues rossellanes: a més d'Andrea Beltran, esposa de Dani Manciu, que la pot parlar amb el fill i que fins i tot l'ha parlada algun cop a Budureasa (el poble del seu marit) amb la família política (5.15.), cal esmentar la Gemma Niñerola (ara casada amb un home de Rossell), que va mantenir una relació prèvia amb un romanès i en va aprendre la llengua. No cal dir que això diu molt sobre la projecció de la llengua romanesa al poble, i també sobre l'esperit obert i la bona disposició envers l'alteritat lingüística per part d'aquestes dues dones de Rossell.

7. Interferències de la llengua d'origen (el romanès) en les llengües de destí (castellà i rossellà)

Darrerament s'ha estudiat profitosament sobre el romanès en contacte amb les llengües iberoromàniques. Sense anar més lluny, el dia 28 d'abril de 2023 es va celebrar una jornada sobre aquest tema a la Universitat de Zurich, organitzada per Cristina Bleorțu, Senta Zeugin i Yoselin Henriques Pestana (*El Rumano en Contacto con las Lenguas Iberorrománicas*).²⁸ A més, prèviament s'havien elaborat diversos treballs sobre el tema: així, Buzilă (2016), Viruela (2006) i Tamames (2008).

Però no tinc constància d'un estudi a escala menor, relacionat amb una localitat concreta i d'un àmbit rural com és el cas de Rossell, i que, a diferència dels treballs esmentats, s'ocupi, no de la hispanització progressiva del romanès d'Espanya, sinó, a manera de revers, de la impregnació que les llengües del nou hàbitat (castellà i rossellà, en el nostre cas) reben de la llengua originària dels migrants. En aquest sentit, la meua prospecció, que resulta d'una mirada —diguem-ne— de proximitat, m'ha portat a recollir una sèrie d'interferències de la llengua d'origen (el romanès) en les llengües de destí, el castellà i el rossellà, que presento a continuació.²⁹

7.1 De tipus fonètic

Començo per una apreciació meua anterior al període que abraça aquesta semblança (el darrer quart de segle), i és que en general els romanistes i col·legues romanesos que he conegut i tractat des de fa una quarantena d'anys, en parlar espanyol o català, observo que solen articular de manera indistinta les erres que en castellà i també en català s'articulen diversament (*pera*, *perra*, *Ramon*, *Enric*), per tal com no existeix aquesta distinció en romanès (Lamuela / Ani 2006: 9).

²⁸ <<https://dlf.uzh.ch/sites/cbleor/videos-de-las-conferencias/>>.

²⁹ Val a dir que moltes provenen de la profitosa conversa del 22 d'octubre de 2023 amb Gigi i Mihaela Draghici (vid. 5.7.).

El cas és que, entre la primera generació de nouvinguts a Rossell procedents de Romania (actualment, entre els 40 i els 60 anys), percebo clarament aquesta mena de “r” intermèdia en l’articulació de formes com *Ramon*, *Enric*³⁰ o *perras/perres* (‘pessetes’, ús marcadament generacional —cronologia “pre-euro”— per referir-se genèricament als diners). En canvi, amb una persona que encara té 30 anys, la Sandra Fret Fret, que va arribar al poble amb sis anys, vaig obtenir un testimoni que, tot i el seu caràcter induït, es podria considerar relativament indicatiu: a partir d’una mostra en paper dels mots *pera* i *perra*, li vaig demanar que els llegís, i ho va fer com ho hauria fet un catalanoparlant o un castellanoparlant del país, distingint totes dues menes d’erra. És cert que va copsar de què anava la prova, i em va afegir que és conscient del fet que sons pares, Horațiu i Ramona, no fan la distinció. Crec que cal veure-hi una singular mostra d’assumpció articulatòria local per part d’una nova generació que va incorporar les llengües del país en la primera infància. Segueixo ara amb altres aspectes, ben diversos, relatius al vocalisme i al consonantisme:

- Pronúncia de [e], tònica o àtona, com a [je], d’acord amb la palatalització del romanès en formes com *el* ‘él’ [jel] o la forma verbal *era*, homògrafa de la catalana i de la castellana (*era*), però pronunciada [‘jera]. Alguns exemples són: *iella* < *ella*; *paiella* (< *paella*); *leladio* (< *Eladio*, nom propi); *lelche* (< *Elche*); “*Iella fui en Romanía*”. “*Venía iel conmigo*”.

- Articulació de *h*- inicial (muda) del castellà com a [h] aspirada forta, a la manera del romanès: *mi hermana*.

- Despalatalització de *ll* > *l*: *alioli* (< *allioli*); *legao* < *llegado*; *cale* < *calle* (cas potser influït per la consciència del mot romanès *cale* ‘senda’).

- Despalatalització de [ɲ] i segregació de iod (*ni*): *ninio* (< *niño*), *ninios* (< *niños*).³¹

- Altres: “*I em diu que hi ha una canzón*” [en lloc de *canción*]; *por teléfono* (amb desplaçament accentual motivat pel romanès *telefon*).

³⁰ A Rossell em coneixen prioritàriament com *Enric* (pronunciat *Anric*, a la manera local) i, doncs, no són poques les ocasions que tinc de sentir aquest nom propi entre rossellans.

³¹ La grafia *ninios* es pot veure a Barcelona en rètols a mà escrits per indigents de presumible origen romanès.

7.2 De tipus morfosintàctic

- *La* en lloc de *en/a*: “la lelche”. Interferència de la manera romanesa d’indicar-ho: *Merg la Oviedo* (‘Vaig a Oviedo’).

- *De la*, amb el sentit de procedència: “Vengo de la Vinaròs”, “Vengo de la Rumanía”.

- *Ús* en sentit direccional de *en*, en lloc de *a*; i verb en mode indicatiu, en lloc del subjuntiu: “¿Quieres que vamos otra vez en Rossell?”. També interferència del romanès.

- *Estar*, en lloc de *ser*: “Estás una persona seria, preparada”.

- *Todo que*, en lloc de *todo lo que*: “Todo que se puede tener”. Formulació calcada de la romanesa *tot ce se poate avea*.

- *Ne* en lloc del pronom àton *nos*: “Ne marchamos atonces”. “Ne conoce todo el pueblo”. “Ne gusta la misma cale”. També interferència del romanès.

- *Atonce*, *atonce*, *atonxe*, que s’aproximen a la forma romanesa *atunci* (i fins i tot he sentit aquesta forma en el discurs en castellà de Gigi Draghici); en lloc d’*entonces*.

- *Am*, en lloc de *he* (singular) i *hemos* (primera persona del singular i del plural de l’indicatiu de l’auxiliar del castellà *haber*): “Cuando ham venío”. “Am tenido trabajo para primera vez”. “Am vist gatos”. “Am tenido de todo”. “Am encontrao faena en lelche”. “Am venío un viernes”. “Am cuida(d)o padres de Felipe” (sense article en *[los] padres*, per cert). “Yo m’am quedao solo”.

- *pierdut*, com en romanès, en lloc de *perdut* (parlant en rossellà). També interferència del romanès.

Encara sobre interferències lingüístiques, un altre aspecte d’interès resulta la inserció d’elements ocasionals del rossellà en un discurs predominant en castellà: “Una vegada al *garito* estava *Borraino* [renom d’un veí] i va agarrar un *povalet*³² (de cinc

³² La forma *povalet* és diminutiva de *poval*, variant de *poal* (< PŮTEALE), amb -v- antihlàtica. Vegeu al respecte el DCVB (s. v. *poal*): “poßát (Amposta, Morella); povát (Ametlla de Mar)”. Vegeu més detalls a

quilos) amb *alioli*” [pronunciat *alioli*, no *alliolí*]; “Tengo mucho *fato*”: en un discurs en castellà.³³

8. Un quart de segle després (a manera de conclusió)

Un quart de segle ha bastat perquè puguem parlar de “rossellans d’origen romanès”, part integrant d’un poble en què una segona generació ja referma la rossellanitat i comença a distanciar-se de la romanèsitat originària. El cas és que no hi ha res de nou sota el sol que en la història de la humanitat ha vist tants i tants processos de migració i aclimatació a noves terres.

En el cas dels romanesos migrants, cal tenir present la seua notòria aflluència al conjunt d’Espanya en els darrers decennis, especialment a partir de 2000, tal com s’assenyala a la presentació de l’esmentat col·loqui “El Rumano en Contacto con las Lenguas Iberorrománicas” (vid. la nota 28). A més, dins l’obra de Buzilă (2016) es poden llegir referències diverses a una mena d’expressió lingüística de mixtura que rep el nom de *rumañol* (vegeu també al respecte la contribució d’Uță 2012),³⁴ a la manera híbrida de *Spanglish*; una marca, la de *rumañol*, que, per cert, s’ha apropiat com a senya d’identitat un raper ben conegut a Castelló de la Plana, que encapçala així el seu propi lloc web:³⁵

l’ALDC (mapa 349: *La galleda*) i el PALDC (mapa 219: *La galleda*). <<https://aldc.espais.iec.cat/files/2013/10/219-La-galleda.pdf>>.

³³ Sobre *fato*, vegeu el DIEC2: “*fato*. 1 m. [LC] Conjunt de coses per a un viatge, per a un ús qualsevol. 2 m. [LC] Abundància de menjar. *En aquest plat hi ha massa fato*. 3 m. [LC] Feinada. *No saps el fato que tinc, avui!*”. I el DCVB (s. v. 1. *Fato*): Equipatge; conjunt de coses que es porten, que es carreguen, que es tenen aparellades per a un viatge, per a una feina, per a un ús qualsevol (or., occ.); cast. *bagaje*. [...] «Has de portar tot el fato; no t’oblidis res»: es diu al qui ha de dur els estris o coses necessàries per a un viatge, per a un treball, etc. «Avui no et puc portar a tu en el carro perquè duc massa fato» (Olot, Empordà, Camp de Tarr., Solsona, Urgell, Ll., Tortosa, Maestr.). «En anar de viatge, no m’agrada portar molt fato»”.

³⁴ Segons Cristina Bleorțu, caldria parlar no d’una varietat, sinó d’ un *continuum* de varietats, si bé és cert que molts romanesos d’Espanya s’identifiquen amb aquest terme.

³⁵ <https://www.elrumanol.com/es_es/>, que dona així la benvinguda al visitant: “Bine ai venit. Decimos en mi país para dar la bienvenida”.

El Rumañol. Maximiliano Daniel Nica, nacido en Oradea [Bihor, Rumanía] el 20 de febrero de 1987, conocido artísticamente con el nombre de “El Rumañol”, es un rapero crecido en las calles de Castellón de la Plana, España.

D'altra banda, només cal fer una sèrie de cerques a *Google* o, més concretament, a *Youtube* per comprovar el seguiment que tenen alguns dels seus vídeos, com *Ser español* o *Soy Rumañol*.

Doncs bé, en aquest context, crido l'atenció sobre el fet que, a diferència del que s'esdevé en ciutats costaneres més grans, com ara Castelló de la Plana o Vinaròs (sense sortir de l'àmbit provincial), en les poblacions més modestes, com és el cas de Rossell, s'ha pogut forjar l'espai propici per a una integració (social, identitària, àdhuc idiomàtica) dels nouvinguts del país romànic germà de l'est. També trobo que hi deu haver ajudat l'esperit d'una gent que ha sabut “buscar-se la vida” i reeixir de maneres diverses, en diferents oficis, en aficions compartides (festes, la banda, el futbol...).

Vint-i-cinc anys després, hi ha gent de procedència romanesa que ha exercit rols i funcions rellevants dins del teixit humà del poble, com ara: el de presidenta de la Comissió de festes de la Balma (Ramona Fret); o el de presidenta de l'AMPA (Associació de Mares i Pares d'Alumnes) de l'Escola del poble (Elena Marinela Bires, *Ela*). Després d'aquest quart de segle, són joves ja plenament rossellans els nens que van arribar-hi amb ben pocs anys, o que hi han nascut en el transcurs del segle XXI. Aquests infants i joves integrats en la col·lectivitat han seguit els corresponents ritus de pas festius: com en el cas dels *rossellanets* (i de les *rossellanetes*) que, cap als vuit anys, llueixen el vestit típic en ocasions festives (presentació de festes d'agost, berenar a la *Font d'abaix*). I també en un altre ritus de pas com és el dels quintos (17-18 anys), que participen en l'organització de les festes patronals. Pel que fa als adults, val la pena destacar la participació femenina en l'Associació de dones rossellanes “L'Espadella”, així com l'adscripció a penyes diverses (Penya valencianista, Penya gastronòmica taurina).

Cal dir, doncs, que la gent d'origen romanès que perviu a Rossell després de vint-i-cinc anys, la que ha sobreviscut a la crisi del 2008, ha acabat assolint un grau d'integració remarcable. I aquests "neorossellans" contempen en general ara mateix el futur amb escasses expectatives de retorn a la matriu d'origen.

Finalment, en el deixant d'aquesta semblança, queda oberta la via d'observar processos similars en pobles una mica més grans, com la Sénia, on hi ha també una visible comunitat d'origen romanès (el cens de 2023 registra 5.623 habitants; i en el de 2022, n'hi figuraven 464 nascuts a Romania, un 51,4%).³⁶ Estaria bé comprovar si s'hi donen dinàmiques similars, o d'altres de diferents. Així, a la Sénia hi ha "la botiga de Cosmina", que recorda el cas de "El Cistell d'Ela": dones emprenedores de mitjana edat, que es busquen la vida per aquest medi comú.³⁷ Segons que em va dir en el seu dia Dani Manciu, l'home de Cosmina, Sorin, va arribar a la Sénia el mateix dia que ell a Rossell, a finals de novembre de 2006. A més, tots dos van fer el viatge en el mateix cotxe. Són, en definitiva, inèrcies de paisanatge originari que es connecten, com cireres que tiren les unes de les altres al mateix cistell. Com el cistell d'experiències de vida en què diposito la penyora destinada al meu *collaciu* Ramón.

Referències bibliogràfiques

ALDC = VENY, Joan / PONS I GRIERA, Lúdia (2001-) *Atles Lingüístic del Domini Català*, Barcelona:

Institut d'Estudis Catalans. També accessible en línia: <<https://aldc.espais.iec.cat/>>.

BUZILĂ, Paul (2016) *El rumano hablado en España*, București: Editura Universității din București.

CASANOVA, Emili (1986) "Evolució de la segona persona del singular del present d'indicatiu del verb ser en català", in Joan Veny Clar & Joan M. Pujals (coord.), *Actes del VII Col·loqui*

³⁶ <<https://www.foro-ciudad.com/tarragona/la-senia/habitantes.html#MapaAntiguedadEdificios.>>

³⁷ A Puebla de Arenoso, el meu lloc natal, on el cens de 2023 ofereix 169 habitants, hi ha actualment una desena de romanesos, arran d'una migració que va arribar al poble també al tombant del mil·lenni. <[>](https://www.foro-ciudad.com/castellon/puebla-de-arenoso/habitantes.html). Una de les persones d'aquesta comunitat nouvinguda, Alina, ha tingut durant uns anys una botigueta que va anomenar "La tienda de Alina". Lamentablement es va veure obligada a tancar-la l'1 de setembre de 2023.

Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 467-489.

DCVB = ALCOVER, Antoni M. / MOLL, Francesc de B. (1930-1962) *Diccionari català-valencià-balear*, Palma de Mallorca: Moll. També accessible en línia: <<http://dcvb.iecat.net/>> [30/05/2024].

DELLA = GARCÍA ARIAS, Xosé Lluís (2017-2021) *Diccionariu etimolóxicu de la llingua asturiana* (DELLA), Uviéu: Universidá d'Uviéu / Academia de la Llingua Asturiana, 7 vol.

DIEC2 = Institut d'Estudis Catalans (2007²) *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona: Edicions 62 / Enciclopèdia catalana. Cito a partir de la versió en línia: <<https://dlc.iec.cat/>> [30/05/2024].

FONTANA I TOUS, Joan (2020) "El dor romanès: entre l'enyor i el desig", *Estudis Romànics*, 42, 295-305. <<https://raco.cat/index.php/Estudis/article/view/370608>> [30/05/2024].

FONTANA I TOUS, Joan, José Enrique Gargallo Gil & Petia Ivanova Radeva, (2019) "Afinitats folklòriques entre la cultura popular romanesa i la búlgara al voltant del mes de març", *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes/LXXIII*, 3, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 265-280.

GARGALLO GIL, José Enrique (2000) "De la Balma de Marsella (per la Balma de Sorita) a la Balma de Rossell. Transmissió onomàstica, devoció mariana i commemoració festiva entorn de la Mare de Déu de setembre", in Miquel Àngel Pradilla Cardona (coord.), *Rossell. Història i territori*, Grup d'Estudis Rossell 750 Aniversari, 137-157.

GARGALLO GIL, José Enrique (2010) "La Mare de Déu de la Balma", in Miquel Àngel Pradilla (coord.), Manolo Andreu & Alberto Rot (fotografia), *El calendari festiu a Rossell. Tradició i modernitat*, Benicarló: Onada, 72-75.

GARGALLO, José Enrique & Miquel Àngel PRADILLA (1997) *El joc ancestral de la paraula. Llengua, cultura popular i refranyer a Rossell (Baix Maestrat)*, Benicarló: Alambor.

LAMUELA, Xavier, amb la col·laboració de Virgil ANI (2005) *El romanès. Estudi comparatiu entre la gramàtica del català i la del romanès*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.

PALDC = Veny, Joan (2007) *Petit Atles Lingüístic del Domini Català*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. També accessible en línia: <<https://aldc.espais.iec.cat/mapes/volum-i/petit-atles-linguistic-del-domini-catala/>>.

PRADILLA CARDONA, Miquel Àngel (1990) "La nostra parla", in Andreu i Vidal, J. Manuel *et al.*, *Rossell, 750 anys*, Grup d'Estudis, Rossell: "Rossell 750 Aniversari", 159-204.

- PRADILLA CARDONA, Miquel Àngel (2000) "Llengua i societat. Consideracions onomàstiques i (socio)lingüístiques rosellanes", in Miquel Àngel Pradilla Cardona (coord.), *Rossell. Història i territori*, Grup d'Estudis Rossell 750 Aniversari, 107-133.
- SCHULTE, Kim (2012) "La aparición de nuevas variedades romances: el contacto lingüístico entre rumano, castellano y valenciano en Castellón de la Plana", in Cătălina Iliescu Gheorghiu (editor), *Traducción y (A)Culturación en la era global*, Alicante: Aguaclara, 119-133.
- TAMAMES, Rafael (ed.) (2008) *Saatchi & Saatchi – Estudio sobre la inmigración rumana en España*, Madrid: Castellana Cien. <<http://es.scribd.com/doc/61918916/Estudio-sobre-la-Inmigracion-Rumana-en-Espana>>
- UȚĂ BURCEA, Ofelia M. (2012) "El habla de los rumanos de España. Trazos de español en el rumano escrito. La construcción creativa: El rumañol", in Delia Prodan y Cătălina Iliescu Gheorghiu (ed.), *El papel de la traducción en el discurso de la humanidad desde una perspectiva diaspórica*, Alicante: Aguaclara, 95-110.
- VENY, Joan & Mar MASSANELL (2015) *Dialectologia catalana. Aproximació pràctica als parlars catalans*, València: Publicacions de la Universitat de València.
- VERGE, Joan Antoni & Vicent R. CABALLER (1990) "Costums i tradicions", in Andreu i Vidal, J. Manuel *et alii*, *Rossell, 750 anys*, Grup d'Estudis, Rossell: "Rossell 750 Aniversari", 225-302.
- VIRUELA MARTÍNEZ, Rafael (2006) "Inmigrantes rumanos en España: aspectos territoriales y procesos de sustitución laboral", *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*, X, núm. 222. <<http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-222.htm>> [30/05/2024]
- VIRUELA MARTÍNEZ, Rafael (2010) "Movilidad geográfica de los rumanos (Estructura territorial de las migraciones interiores de España)", *Empiria. Revista de Metodología de ciencias sociales*, 19, enero-junio, 157-181. <<http://www.colectivoioe.org/uploads/d70e92469ea5d534c31d5b25acaf48ae0c593b25.pdf>> [30/05/2024].